УДК 130.2

Т. С. Колосок – здобувач кафедри культурології
та релігієзнавства Волинського державного університету
імені Лесі Українки

Роль соціокультурних стереотипів у процесі міжкультурної взаємодії (крізь призму україно-чеської взаємодії у XX ст.)

*Роботу виконано на кафедрі культурології
та релігієзнавства ВДУ ім. Лесі Українки*

У статті розглядаються особливості етнокультурних стереотипів, їх роль у міжкультурній взаємодії; аналізується механізм формування стереотипів у процесі/результаті україно-чеської взаємодії в XX ст.

Ключові слова: стереотип, міжкультурна взаємодія, україно-чеська взаємодія.

Kolosok T. S. The Role of Social Cultural Stereotypes in the Intercultural Interaction Process (in the Light of Ukrainian-Czech Interaction in the 20th Century). In the article the peculiarities of ethnocultural stereotypes, their role in the intercultural interaction are investigated, the mechanism of stereotypes forming as a result of Ukrainian-Czech interaction in the 20th century is analyzed.

Key words: stereotype, intercultural interaction, Ukrainian-Czech intercultural interaction.

Однією з найактуальніших проблем сучасних міжкультурних контактів є стереотипізація образу Іншого (від грецьк. stereos – твердий і typos – відбиток), тобто сприйняття, класифікація й оцінка соціальних об'єктів (подій) на основі певних уявлень – стереотипів. Актуальність вивчення ролі етнокультурних стереотипів у міжкультурній взаємодії обумовлена необхідністю інтенсифікації та оптимізації цього процесу.

Проблема стереотипізації аналізувалася у працях О. Бодальова, Е. Еріксона, Дж. Міда, Б. Паригіна, А. Петровського, В. Петровського, Г. Тарда, Г. Теджфела (як один із механізмів соціалізації). У контексті соціальної перцепції її розглядали Г. Олпорт, Д. Тібо, Г. Келлі, Г. Хоманс, Ф. Хайдер, Т. Ньюком, М. Осгуд, Г. Андреєва, С. Кондратьєва, М. Корнєв, А. Коваленко. Етнічні стереотипи розглядалися у дослідженнях російських учених і філософів Л. Дробіжевої, Г. Солдатової, С. Мурадяна, Ю. Бромлей, С. Арутюнова, Ю. Лотмана, Л. Гумилєва, К. Гаджієва, П. Шихирева та ін., а також вітчизняних дослідників П. Гнатенко і В. Павленко, В. Сичинського, С. Кримського, О. Кульчицького, А. Єрмоленко, Ю. Римаренко, які акцентують увагу на проблемах виникнення і функціонуванні етнокультурних стереотипів. Однак з огляду на те, що питання ролі етнокультурних стереотипів у міжкультурній взаємодії розроблене недостатньо, а механізм формування стереотипів у результаті україно-чеської взаємодії в XX ст. за посередництвом української діаспори в Чехії мало вивчений, ми вважаємо за доречне розглянути ці аспекти проблеми у цій статті, що і становить її мету.

Стереотип є фрагментом того узагальненого образу країни, народу, культури, який може створюватися протягом десятиліть, і навіть століть. У науковій літературі досі немає єдиної думки відносно правомірності використання самого терміна "стереотип". Зустрічаються різноманітні терміни: національні стереотипи, етнічні стереотипи, етнічні уявлення, національні образи та інші, які виражають одне й теж явище, і тому вживаються як синоніми. Дискусії з приводу визначення поняття "стереотип" продовжуються.

Під соціальним стереотипом, як правило, розуміють спрощений, емоційно забарвлений і надзвичайно стійкий образ будь-якого соціального об'єкта (групи, людини, події, явища й т. п.), що легко поширюється на всіх його представників. Нерідко при визначенні соціального стереотипу підкреслюється його яскраво виражене оціночне і ціннісне забарвлення, обтяженість його так званим помилковим компонентом тощо. Спільним у визначеннях соціального стереотипу є також визнання його переважно негативним феноменом, що перешкоджає адекватному взаєморозумінню людей.

Термін "стереотип" був введений у науковий обіг американським соціологом У. Ліппманом. На думку вченого, людина, яка намагається осягнути навколишній світ у всій його складності й суперечливості, створює своєрідний образ відносно тих явищ, які вона безпосередньо ще не спостерігала. Вона має певне уявлення про більшість речей ще до того, як стикнулася з ними в житті. Подібні уявлення-стереотипи визначаються тим культурним оточенням, яке сформувало погляди даного індивіда [див.: 17, 81; 18, 104].

© *Колосок Т. С., 2007*

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

З ідеями Ліппмана не можна не погодитися, оскільки сприйняття культур підлягає певним закономірностям, близьким до законів індивідуального сприйняття [див.: 20, 85–86]. Серед них, передусім, можна виділити вибірковість сприйняття, коли звертається увага не на все, а лише на деякі прояви матеріальної або духовної культури. Це природно, оскільки неможливо відразу побачити всі властивості іншої культури. Наступною властивістю сприйняття є розгляд окремих рис об'єкта в цілісній системі, при цьому окремі риси культури можуть викривлюватися при сприйнятті, піддаючись впливу інших. Нарешті, останньою рисою сприйняття можна вважати його проективність. Сприйняття проектується не на чистий листок, а на власну культурну цілісність. Таким чином неминуче перенесення рис і закономірностей своєї культури на іншу. Однак часто, особливо в добу початкових контактів, акцентується увага, не на тому, що є, а на тому, що можуть або хочуть бачити.

Стереотипи є невіддільним елементом будь-якої культури, без огляду на їх обґрунтованість чи необґрунтованість, істинність чи оманливість, і самим фактом свого існування впливають на свідомість людей, їх міжнаціональні контакти.

Етнокультурні стереотипи передбачають, передусім, стереотипи поведінки і стереотипи мислення. Перші пов'язані з давніми архетиповими структурами етносу. Ці стереотипи формувалися протягом століть і тому є найбільш консервативними, надзвичайно стійкими утвореннями, які вказують на приналежність до певної етнокультурної спільноти, сприяють збереженню культурної цілісності, і не піддаються зовнішнім впливам. Проходячи крізь призму етнічної картини світу, архетипові уявлення віднаходять своє втілення у звичаях, традиціях і етнокультурних стереотипах.

Стереотипи мислення формуються в контексті конкретних соціально-економічних і політичних умов, які характеризують певний етап історичного розвитку етносу, і є продуктом соціокультурного середовища. Вони можуть виникнути стихійно, у ситуації міжкультурного контакту, завдяки діяльності ЗМІ і відзначаються мінливістю. Можливості ЗМІ у формуванні стереотипів необмежені, вони здійснюють концентрований натиск, у результаті якого людина може відмовитися від особистого враження від спілкування з іноземцем, поважати позитивне сприйняття спілкування випадковістю і довіритися сугестивним стереотипам. Для більшості людей преса, радіо, телебачення є авторитетами, думка ЗМІ не переоцінюється критично, що відбувається в тому випадку, коли індивід не володіє достатніми знаннями для формування власної думки або установки.

Етнокультурні стереотипи поведінки і мислення є засобом ретрансляції накопиченого досвіду, духовних і культурних цінностей з покоління в покоління.

У процесі міжкультурної взаємодії, яка конкретизується через міжкультурне спілкування представників мінімум двох культур, уже сформовані в свідомості комунікантів стереотипи постають у вигляді автостереотипів і гетеростереотипів [див.: 23, 70, 74–76]. Гетеростереотипи – це уявлення про інші культури і народи. Автостереотипи – це, відповідно, уявлення про себе, про власну культуру. Обидва види стереотипів формуються безпосередньо в процесі міжкультурного спілкування, а також за посередництвом неорганізованих форм передачі інформації: чуток, приказок, анекдотів. Усі характеристики або оцінки якостей, рис, названих в авто- і гетеростереотипах, прийнято ділити на позитивні й негативні, що впливає на формування образів народів, культур і, відповідно, на результати взаємодії.

Автостереотипи відрізняються від гетеростереотипу тим, що в них переважають позитивні характеристики. Гетеростереотипи мають тенденцію до сильного узагальнення, невиправданих спрощень, зведення чужого національного характеру до якоїсь однієї риси. Наприклад, в Європі існують стереотипні уявлення про так звані типові особливості європейських народів: італійці говірливі, шотландці нудні, англійці з гумором, стримані й практичні, фінни флегматичні, німці працьовиті.

Авто- і гетеростереотипи з певною мірою істинності відображають реальні характеристики як "своїх", так і "чужих", і в цьому випадку вони відіграють позитивну роль. Але вони можуть і викривлювати певні особливості культури, риси її представників, і тоді стають серйозною перепоною у взаємодії культур. Яку ж роль відіграють стереотипи в міжкультурній взаємодії на рівні міжкультурного спілкування?

По-перше, *стереотипи відносно достовірно відображають сприйняту реальність*, тобто виникнення стереотипів є, як правило, результатом надузагальнення дійсних ознак. Уже з перших контактів із чужою культурою, шляхом спрощення реальності, виокремлення найхарактерніших рис, формується відносно чітка модель цієї культури, створюються контури чужої культури і дається

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

характеристика її представників за певними ознаками. Наприклад, в основі стереотипу практичності й пунктуальності німців або гостинності росіян у багатьох випадках лежать спостереження за їх дійсною поведінкою.

По-друге, *стереотипи сприяють орієнтації індивіда в суспільстві, культурі*, тому що дозволяють швидко і надійно диференціювати, спростити соціокультурне оточення. Стереотипи фіксують найхарактерніші для тієї чи іншої нації культури риси, складаються в результаті міжкультурного спілкування, так як лише в контакті з іншими етносами усвідомлюється, формується, закріплюється дещо специфічне для цього народу і культури.

По-третє, *стереотипи створюють певну реальність,* тобто вони дозволяють провести кордон між своєю і чужою культурою, чітко розмежувати свою і чужу етнічні групи. Стереотипізація дозволяє дати їх оціночне порівняння і тим самим захистити традиції, погляди, цінності своєї групи. Тобто, стереотипи є своєрідним захисним механізмом, який служить для збереження позитивної ідентичності власної культурної групи, і сприяють формуванню позитивного образу власної культури.

Унаслідок контрасту між "своєю" і "чужою" культурою і виникають стереотипи, як результат специфічної інтерпретації зовнішнього світу в рамках власної культури. Таким чином, стереотипи варто розглядати як норму нашого життя, невіддільний елемент культури.

Стереотипізація може ускладнювати процес міжкультурної комунікації. Зокрема, стереотипи не піддаються критичному розгляду; носієм стереотипів є група, тому контакт із представниками чужої культури рідко приводить до коригування стереотипу; стереотипи деформують сприйняття дійсності, особливо, якщо ґрунтуються не на об'єктивній основі, а на упередженості до представників іншої групи, інтерпретують світ у рамках своєї культури і носять емоційний характер. Проте, варто відзначити, що стереотипи можуть бути і корисними для міжкультурної взаємодії, якщо вони є описовими, а не оціночними, що передбачає відображення в стереотипах реальних і об'єктивних якостей і властивостей людей цієї групи.

Стереотипи відзначаються значною стабільністю [див.: 23, 71]. Якщо стереотипи пов'язані з реальністю, то вони відносно стійкі, якщо ж стереотипи оманливі, то вони змінюються залежно від історичної, міжнародної і навіть внутрішньополітичної ситуації, тобто стереотипи змінюються, однак це дуже повільний і складний процес.

У процесі міжкультурної взаємодії в кожній із взаємодіючих сторін формується образ "іншого" – іншої культури, що становить складний феномен, який динамічно змінюється і постійно створюється в свідомості людей у результаті комплексної взаємодії з реальністю.

Україно-чеська міжкультурна взаємодія має давню історію, однак ми спробуємо зосередитися на аналізі механізму формування стереотипів у результаті україно-чеської взаємодії в XX ст. у дзеркалі діяльності української діаспори.

Образів "іншого", тобто українця, української культури, може бути декілька. Образи повинні і будуть відрізнятися, тому що ґрунтуються на особистих контактах, сприйнятті, розумінні "іншого", "іншої" культури і тісно пов'язані з історичними і соціокультурними змінами.

Позитивний образ українця, пов'язаний із політичною еміграцією після Першої світової війни, сформувався на основі розгорнутої освітянської, культурницької і громадської діяльності української політичної еміграції в 20–30-х роках XX ст. Чеська громадськість не мала жодних упереджень у сприйнятті українських емігрантів, їй імпонували прагнення українців зберегти власну національну та культурну ідентичність, виховати молодь, горду своїм походженням, тим паче, що існувала певна симпатія ще й на основі наївного панславізму [див.: 19].

Українські емігранти в Чехословаччині ознайомили світ з феноменом українства і змогли створити привабливий образ української нації, їх діяльність сприяла популяризації українського питання у громадських колах Європи.

Окрім політичної еміграції з України прибували до Чехії, Морави і Сілезії громадяни зі східної частини Чехословаччини – Підкарпатської Русі – студенти і працівники-русини, які ставали часткою української або російської меншини. У зв'язку з чим необхідно зазначити і про наявність образу русина-українця – жителя Підкарпатської Русі й східної Словаччини. Цей образ постав як наслідок прибуття русинів на чеські землі для навчання або пошуку сезонної чи постійної роботи. Русин-українець у свідомості чеських обивателів часто пов'язувався з романтикою традиційного образу

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

життя сільської людини, що викликало симпатію в чехів, тим паче, що русини переважно сповідували греко-католицизм, що підсилювало створений позитивний образ [див.: 1].

Обставини, які передували Другій світовій війні, сама війна і її наслідки принесли великі зміни в громадське життя української меншини в чеських землях. Після Другої світової війни більшість із тих надбань, які мали українці в Чехословаччині в 20–30-ті роки, були втрачені. У 1948 році відбулася ліквідація останіх українських об'єднань на тлі штучно створеної негативної атмосфери, як наслідку боїв чеськословацької армії з угрупуваннями Степана Бандери [див.: 5].

Поступово розпочинається і поглиблюється процес дистанціювання чеської громадськості від української еміграції. Цьому сприяло те, що діяльність українців у Чехословаччині протягом Другої світової війни була пропагована як колаборація. Пізніше і бандерівців – учасників української повстанської армії, які боролися за незалежність України, оцінювали як небезпечних злочинців. Недовіра до української громади свідомо нагніталася ідеологами Радянського Союзу. У Чехословаччині назва вояків Української повстанської армії (УПА) стала синонімом фашистських угрупувань, убивць і грабіжників, які загрожували чехословацькій землі після Другої світової війни. Ця дещо чорно-біла оцінка, на жаль, дійсна і сьогодні – про "значну небезпеку" і "смерть в пальто зі знаком тризубця" чеські читачі мали можливість не так давно прочитати в місячнику чеського міністерства внутрішніх справ "Policista" в 2002 році [див.: 16]. Однозначне ототожнення "бандерівців" з фашизмом містить і книга "Справа про акцію Б" ("Zpráva o Akci B") військового історика Яна Фіали – це єдина солідна праця присвячена цій темі, яка вийшла після 1989 року [див.: 11].

По суті, стереотип "українця-бандерівця", штучно сформований у Чехословаччині, є результатом продуманої і послідовної презентації "бандерівця" в прокомуністично спрямованих засобах масової інформації (зокрема, у газеті "Rude pravo"), які маніпулювали реальністю, і таким чином використовувалися Комуністичною партією Чехословаччини (як до прийняття влади в лютому 1948 року, так і протягом свого панування до 1989 року) [див.: 21, 394; 22, 475; 14, 3; 15, 3], для створення образу ворога з метою дискредитації і знищення українських націоналістів. Виходять друком книги (наприклад, В. Ярницький "Спалена земля" /Władysław Jarnicky "Spálená země"/) і кінофільми (зокрема, у 1976 році телебачення вперше транслює серію серіалу "Тридцять випадків майора Земана", головна тема якої є бій проти бандерівців у 1947 році) [див.: 2] які, безумовно, сприяли утвердженню негативного образу "бандерівця".

До речі, мотив "тризубця" був улюбленим у комуністичній пропаганді, і окрім "міфічної функції" мав акцентувати зв'язок ідеї національної української незалежності з фашизмом, як результат – дискредитація і неприйняття цієї ідеї серед чехословацької громадськості.

Тематика боїв проти українських повстанців і її зображення комуністичною пропагандою з 1948 до 1989 років потребують детального окремого дослідження, однак можемо стверджувати, що всі ці події сприяли формуванню загалом негативного стереотипу українця.

У добу соціалізму "українське питання" втратило актуальність для Чехословаччини. Спроби українців продовжувати громадську діяльність у Чехословаччині знищувалися в зародку. Політична еміграція була оцінена як неблагонадійна, а діаспора без громадської діяльності об'єднань, без власних навчальних закладів була приречена на поступову асиміляцію, що сприяло розірванню українсько-чеських контактів.

Питання взаємостосунків чеської етнічної більшості з іноетнічними меншинами, зокрема, з українською меншиною, є на сьогодні актуальним для Чеської Республіки. Внаслідок падіння комуністичного тоталітарного режиму та підйому етнічних меншин, змінилося соціокультурне обличчя Чехії.

Соціалізм на території Чехії та Моравії вплинув не тільки на економіку, а й на культуру. Офіційні догми комуністичної ідеології мало сприяли толерантності й прийняттю відмінностей інших народів і рас, навіть навпаки відносно успішно формували гомогенне, морально і матеріально уніфіковане суспільство, у якому не могло бути іноетнічних спільнот. Водночас владні структури штучно обмежували кількість виїздів громадян Чехословаччини за кордон. Тому, коли відкрилися кордони, чеське населення опинилося в абсолютно новому становищі. В обставинах, коли люди звикли до спілкування в замкненому суспільстві, переважно з представниками своєї ж національності й тієї ж

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

культурної сфери [див.: 19; 6], раптово з'явилися іноетнічні групи громадян, передусім у великих містах Чеської Республіки, з відмінною національною культурою.

Загальна міра поінформованості й толерантності зі сторони чеської громадськості зростає, але дуже повільно. Сьогодні на чеських теренах Україну репрезентує українська діаспора, однак ця категорія українців нечисленна і не витримує порівняння із кількістю економічних емігрантів.

Чеські українці, які є нащадками кількох хвиль еміграції з України до Чехії, що мали місце протягом останніх ста років, згуртувалися навколо діаспорних організацій "Українська ініціатива у ЧР", "Об'єднання українців та прихильників України у ЧР", "Організація українських жінок у ЧР" [див.: 25, 14–15]. Представниками цих організацій стали українці – громадяни ЧР, які прожили в чеських землях значну частину свого життя. Метою діяльності громадської організації "Українська ініціатива в ЧР" (УІЧР) є збереження і розвиток української культури в рамках європейського і чеського суспільств, сприяння розвитку поліетнічного суспільства в Чеській Республіці, толерантності і порозумінню, зближенню всіх народів, які живуть у ЧР, розгортанню культурницької і освітянської діяльності [див.: 24].

Проте основними репрезентантами України на Заході є саме трудові українські емігранти. Причина трудової еміграції – економічна криза в Україні, низький рівень життя населення. Характеристики української трудової еміграції: здебільшого високий рівень освіти, який контрастує з некваліфікованою, малооплачуваною працею, яку вони виконують; погане знання чеської мови; мінімальна участь у громадському житті чеського суспільства; легальне і нелегальне перебування; спілкування переважно лише в рамках власної етнічної групи; слабка інтеграція в суспільство [див.: 10].

І хоча в цей момент більшість трудової еміграції українців не пов'язує своє життя з ЧР, саме вони на сьогодні є прототипом українця в ЧР, завдяки їм виник новий образ української культури у свідомості чеського населення, на жаль, не дуже привабливий.

Головною проблемою трудових емігрантів у ЧР є дуже низький соціальний статус, окрім того багато з них не мають легальної трудової угоди і права перебування на території ЧР, що сприяє уяві про кримінальність українських працівників. Нова українська імміграція живе ніби в гетто, хоча не замикається в ньому. Гетто для них створює ставлення чеського населення, тим паче, що українці, які готові виконувати будь-яку роботу, навіть малокваліфіковану і низькооплачувану, сприймаються як конкуренти на ринку праці. Необхідно відзначити і постійно зростаючий рівень злочинності серед українських іммігрантів, що не сприяє формуванню позитивного відношення етнічної більшості до української меншини, яке транслюється і на образ українців як нації, та й у цілому до української культури і до України як держави.

Не дивлячись на те, що українці в ЧР є (після словаків) найчисленнішою іноетнічною спільнотою [див.: 10], чеська громадськість сприймає українців, і взагалі представників східної Європи, негативно, зверхньо, що констатується багатьма дослідниками [див.: 19; 7], не раз ця проблема піднімалася чеськими засобами масової інформації [див.: 4; 5].

Ставлення до етнічних меншин зі Сходу ґрунтується на страхові про їх причетність до кримінальних структур, нелегальність. На створення негативного ставлення до меншин з європейського сходу також вплинула економічна криза країн Східної Європи, у тому числі й України [див.: 9]. Професор Ї. Мусіл вважає, що це ще й наслідок довготривалої "закритості" чеського суспільства і типова реакція багатшого народу стосовно біднішого, представники якого працюють як некваліфіковані працівники. Дослідник зазначає, що причиною створення негативного образу нації, культури може бути забуття минулого, дисконтиніум пам'яті, який є досить значним. Перед Першою світовою війною чехи цікавилися Україною, у тому числі з інвестиційними намірами, однак сьогодні інтерес пропав, що для Чехії в довготривалій перспективі є великою втратою [див.: 19].

На основі дослідження, проведеного чеським Центром вивчення громадської думки в 2000–2001 роках щодо виявлення ставлення чеської громадськості до іммігрантів і національних меншин, яке може свідчити про міру толерантності або ж ксенофобії чеського суспільства, а також інших даних, зокрема статистичних, дослідниця К. Даніелова робить висновок, що на рівень ксенофобії, і, відповідно, міру толерантності в ЧР вплинули довготривала закритість кордонів, преферування асимілятивного підходу щодо включення іммігрантів і етнічних меншин у суспільство, відсутність інтересу щодо проблематики міжетнічних зв'язків. Населеня ЧР звикло до гомогенного етнічного середовища, приплив емігрантів викликає страх, почуття непевності [див.: 6]. Дослідниця констатує,

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

що ксенофобія проявляється в цей час у ЧР швидше в латентній формі. Для більшості чеських громадян інакшість у найширшому сенсі слова стала поняттям або майже невідомим і чужим, або поняттям підозрілим [див.: 12, 73]. "Повага до інакшості не була і не є сильною стороною нашого суспільства. Здатність існувати біля когось, хто визнає інші цінності, є для багатьох з нас майже неможливою. Тому більшість жителів чесько-моравської долини свою ксенофобну спрямованість неусвідомлює,– зазначає М. Кніжак [див.: 13, 85]. Урядом здійснюються заходи щодо припинення поширення ксенофобії, що однак мало сприяє зниженню небезпеки цього явища і нетолерантності громадськості.

Образ "іншого" народу, культури формується в результаті комплексної взаємодії з реальністю, частиною якої є також засоби масової інформації, у яких не лише статично відтворюється реальність, а швидше самі ЗМІ цю реальність і створюють. ЗМІ – один із засобів, за допомогою яких люди пов'язують часово і територіально віддалені події, і завдяки цьому витворюють для себе образ світу.

Що стосується образу іммігрантів, то іммігранти в ЗМІ часто поєднуються з проблематикою безробіття, мафії, поширення наркотиків і т. д. Чеська громадськість сприймає ситуацію з іммігрантськими спільнотами найчастіше поверхнево, і презентація іммігрантів як проблематичних особистостей лише підтверджує стереотипи, які більшість вже створила [див.: 8]. Здебільшого ЗМІ мають тенденцію акцентувати увагу лише на відмінностях іммігрантів, не інформуючи про те, що іммігранти мають спільного з більшістю суспільства. Журналісти можуть сприяти відтворенню стереотипів і тим, що вживають етнічні категорії в місцях, де це не є відповідним. У чеських засобах масової комунікації звучать гіркі скарги на чеську неприв'ітність щодо іноземців [див.: 3, 19], і в той же час самі чеські ЗМІ сприяють її наростанню [див.: 12, 74].

Однак, ЗМІ можуть мати і позитивний вплив на етнічний клімат у суспільстві, адже сучасні ЗМІ необхідні для міжкультурного обміну і діалогу.

Майбутнє обов'язково модифікує наявний негативний образ українців у Чехії, завдяки продуманій культурній політиці українського уряду, громадській діяльності українців, які хочуть і можуть підтвердити існування іншого образу українськості. Презентація української культури, ознайомлення з діяльністю представників українського наукового і мистецького світу в Чеській Республіці є можливо найкращим шляхом.

Література

1. Bittnerová Dana Ukrajinci – v ČR // http://www.asi-milovani.cz/ukrajinci.htm-16.12.2005.
2. Blažek Petr, Cajthaml Petr, Růžička Daniel Kolorovaný obraz komunistické minulosti. Vznik, natáčení a uvedení 30 případů majora Zemana // Film a dějiny.– Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004.
3. Brod Toman Několik úvah a poznámek na dané téma // Česká xenofobie.– Praha: Votobia, Nadace pro svobodu slova, 1998.– S. 17–24.
4. Daniel Milan Most pro lidská prava /14.03.2002/ Ukrajinci: Nádeníci & Násilníci? // http://econnect.cz/index.stm?apc=zklx4--&x= 84080-19.03.2005.
5. Daniel Milan Česká vláda nemá Ukrajince ráda 30.11.2004 // http://www.blisty.cz/2004/11/30/art20852.html-16.12.2005
6. Danielová Kateřina Rasismus a xenofobie v České republice // http://migraceonline.cz/toCP1250/studie_f.shtml?x=155659-16.12.2005.
7. Danielová Kateřina Postoje české veřejnosti k imigrantům a k uprchlíkům-S. 70–73 // Danielová Kateřina Rasismus a xenofobie v České republice // http://migraceonline.cz/toCP1250/studie_f.shtml?x=155659-16.12.2005.
8. Danielová Kateřina Rasismus a xenofobie: Pozice médií-S.82-85 // Danielová Kateřina Rasismus a xenofobie v České republice // http://migraceonline.cz/toCP1250/studie_f.shtml?x=155659-16.12.2005.
9. Danielová Kateřina Vztah české společnosti k etnickým menšinám.– S. 73–77 // Danielová Kateřina Rasismus a xenofobie v České republice // http://migraceonline.cz/toCP1250/studie_f.shtml?x=155659-16.12.2005.
10. Drbohlav Dušan Současná migrace Ukrajinců a Rusů do Česka – Podobnosti a rozdílnosti--01.03.2003 Multukulturní centrum Praha // http://migraceonline.cz/toCP1250/clanky_f.shtml?x=130054-16.12.2005.
11. Fiala Jan Zpráva o Akci B.– Praha: Vyšehrad, 1994.
12. Ježek Vlastimil Nedůvěra k jinakosti je součástí dědictví totality // Česká xenofobie.– Praha: Votobia, Nadace pro svobodu slova, 1998.– S. 73-75.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

13. Knížák Milan Estetická xenofobie (Český parlament jako vzor xenofobie) // Česká xenofobie.– Praha: Votobia, Nadace pro svobodu slova, 1998.– S. 84–87.
14. Kroupa Vlastislav Teroristé neprošli. K 25. výročí bojů s banderovci // Rudé právo.– 19.7.1972.– S. 3.
15. Kroupa Vlastislav Neprošli. K 30. výročí bojů s banderovci // Rudé právo.– 1.6.1977.– S. 3.
16. Kux Jan Horké léto a mlhavý podzim // Policista.– č. 12.– 2002.
17. Lippman, W. Public Opinion. N. Y. Toronto, 1965.– P. 81.
18. Липпман У. Общественное мнение.– М.: Ин-т Фонда "Общественное мнение", 2004.– 382 с.
19. Musil Jiří Praha, etnika a cizinci 08.06.2004 // Praha a cizinci v meziválečné Praze, rozhovor s profesorem Jiřím Musilem o ukrajinské a ruské emigraci, 8. června 2004, Varšava Marek Čaněk // http://migraceonline.cz/toCP1250/clanky_f.shtml?x=187736-16.12.2005.
20. Робер М. А., Тильман Ф. Психология индивида и группы.– М., 1988.– С. 85–86.
21. Slavik Václav Akce B – Bojovali jsme proti banderovcům // Tvorba 20/1948, S. 394.
22. Slavik Václav Akce B – Bojovali jsme proti banderovcům // Tvorba 24/1948, S. 475.
23. Солдатова Г. У. Психология межэтнической напряженности.– М.: Смысл, 1998.– 389 с.
24. Ukrajinská iniciativa v České republice (UIČR) /сайт/ // http://www.ukrajinci.cz/index.php/cz/1/1–25.12.2005.
25. Устич С. Україна-Чехія: партнерство, спрямоване у перспективу // Політика і час.– № 11.– 2003.– С. 14–23.

Статтю подано до редколегії
07.06.2007 р.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com